

УДК 37018:378.4:821.161.2

Гоголь Наталія

**ДМИТРО ПАВЛИЧКО – НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ МАЙСТЕР ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ
(ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНА КОМПОЗИЦІЯ)**

У статті подано літературно-музичну композицію «Д. Павличко – неперевершений майстер інтимної лірики». У роботі наголошено на тому, що поезія любові Дмитра Павличка становить невід’ємну частину вітчизняної інтимної лірики, а також вирізняється багатогранністю тематики і поетики. У літературно-музичній композиції використано поезії Д. Павличка, вміщені до збірки «Таємниця твого обличчя», визначено характерні особливості інтимної лірики поета, простежено еволюцію ліричного героя, розкрито особливості творення митцем художніх образів.

Ключові слова: інтимна лірика Д. Павличка, збірка поезій «Таємниця твого обличчя», літературно-музична композиція.

В статье представлено литературно-музыкальная композиция «Д. Павлычко – непревзойденный мастер интимной лирики». В работе отмечено, что поэзия любви Дмитрия Павлычка занимает значительное место в украинской интимной лирике, отличается многообразием тематики и поэтики. В литературно-музыкальной композиции использовано поэзии Д. Павлычка из цикла «Тайны твоего лица», определены характерные особенности интимной лирики поэта, отслежено эволюцию лирического героя, раскрыты особенности создания поэтом художественных образов.

Ключевые слова: интимная лирика Д. Павлычка, цикл поэзий «Тайна твоего лица», литературно-музыкальная композиция.

The article presents the literary and musical composition «Dmytro Pavlychko – unsurpassed master of intimate lyricism». In this paper we discuss the poetry of love by Pavlychko, which forms an integral part of the domestic intimate lyrics, features a multifaceted topics and poetics. In the literary and musical composition we use poetry by D. Pavlychko that are contained in the book «The Mystery of your face», determine the characteristics of intimate lyrics by the poet, trace the evolution of lyrical hero, disclose specifics of creating artistic images.

Key words: intimate lyrics by D. Pavlychko, collection of poetry «The mystery of your face», literary and musical composition.

Кожен письменник пов’язаний із певною епохою, але не кожному судилося переступити межу епох, вкотре підкорити час, заявивши про свою присутність у ньому. Творчість талановитого поета, лауреата Державної премії імені Т. Шевченка, відомого громадського діяча, дипломата Дмитра Васильовича Павличка стала реальним надбанням української літератури. Його поезія не лише відображає, й а виражає добу митця, сповнену надзвичайно інтенсивних і вагомих духовних процесів у житті українського суспільства.

Варто зазначити, що тематичний спектр лірики Д. Павличка надзвичайно різноманітний. Слово поета виразне й самобутнє, відшліфоване до блиску і точне, сповнене почуттями любові і ненависті, багате на барви і голоси, воно лине дзвінко і щиро. Продовжуючи традиції вітчизняної і світової класики, народної пісні, Д. Павличко витворив свою, притаманну тільки йому манеру письма, власний стиль.

Поетичний доробок митця досліджували літературознавці: Ю. Барабаш, Н. Гришаєнко, В. Дончик, В. Іванисенко, М. Ільницький, Р. Лубківський, Ю. Мельничук, В. Моренець, Л. Новиченко, І. Равлів, Г. Радько, Т. Салига тощо. Особливо актуальними є дослідження патріотичної та інтимної лірики Д. Павличка останніх десятиліть.

Творчість Дмитра Павличка – переплетіння багатьох тематик, інтонацій, сплетіння різноманітних колізій. Почуття любові у творах поета – це пробудження всього світлого і чудового у душі людини. Сяйво любові широко розлилося у творах Д. Павличка. Поет змальовує любов до України, сім’ї, народів, любов до життя, людської доброти і краси людської душі. У його поезіях яскравими гранями промениться любов до природи, культури і найчудеснішого її вияву – мови. У творах митця також іскриться любов до праці, пошана до людей праці, передусім праці хліборобської.

Тема кохання, болісного, жагучого, немінуча розлука – одна із характерних рис творчості Д. Павличка. Ліричний герой поета – наш сучасник, духовно багата людина, що вміє бачити і тонко відчувати красу. Його кохання чисте і щире, в інтимній ліриці Д. Павличка криється глибинний прихований зміст.

Суперечливість відношення до почуття, протиріччя природи любові, стало ґрунтом поезії, що створювала суперечливо складні, глибокі і різні за відтінками прояву у слові жіночі образи. Образ великого кохання, – образ Жінки у творчості Дмитра Васильовича Павличка пройшов трансформаційний шлях крізь десятиріччя, через життя поета, знайшовши витoki у збірці «Пахощі хвої», злегка відкрив таїну любові у «Таємниці твого обличчя», продемонстрував усю свою красу, витонченість еротизму й незрівнянність у збірці «Золоте ядро».

У статті ми ставимо за мету розкрити тему кохання, яка була і є однією з центральних тем у творчості Д. Павличка; звернути увагу на те, що поет трактує любов по-своєму, наскрізь оригінально і самотньо. Інтимні вірші поета – це не звичайне освідчення в почутті, в них є значно більше – несвідомі глибини душі, вічна туга не так за самим коханням, як за молодістю, невідворотним плином часу, неминучістю втрат, розумінням того, що ідеал краси і кохання має бути незбагнено неосягнути.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: у поданій літературно-музичній композиції «Д. Павличко – неперевершений майстер інтимної лірики» розкрити красу і силу любові, чистого почуття, яке наснажує, окрилює, спонукає до подвигів; визначити характерні особливості інтимної лірики Д. Павличка (за збіркою «Таємниця твого обличчя»), проаналізувати динаміку інтимного мотиву у творчості Д. Павличка, простежити еволюцію ліричного героя, розкрити художні особливості творення його образу.

Пропонуємо літературно-музичну композицію «Д. Павличко – неперевершений майстер інтимної лірики».

Мета заходу: ознайомити студентів із кращими зразками інтимної лірики Д.В. Павличка зі збірки «Таємниця твого обличчя»;

– вчити прагненню відчувати силу кохання, розвивати художній смак, удосконалювати навички виразного читання;

– виховувати культуру почуттів, любов до поезії, формувати уявлення про красу стосунків і почуттів.

Обладнання:

- вислови про кохання: «Кохання – воно від Бога» (В. Сухомлинський); «Любити – це означає насамперед віддавати коханій людині сили своєї душі, творити для неї щастя» (В. Сухомлинський); «Любов не може владарювати над людьми, але вона може змінювати їх» (Г. Гейне);

- портрет Д. Павличка, виставка книг поета (збірки «Пахощі хвої», «Таємниця твого обличчя», «Золоте ябко»);

- паперові серця, фотографії закоханих;

- музичні записи (оркестр Поля Морія «Історія кохання», «Шопен», «Любов блакитного кольору», «Adagio Albionі» (твір Р. Джазотто); аудіозаписи пісень на слова Д. Павличка: «Моя любове, ти – як Бог», «Дзвенить у зорях небо чисте», «Яворина», «Розплелись, розсипались, розпались...».

Епіграф:

Моя любове, ти як Бог:
Я вже не вірю, що ти є.
У безлічі земних тривог
Згубилося ім'я твоє.
Дмитро Павличко.

Перебіг заходу

Ведуча

Горять свічки і музика лунає,
Вогонь кохання у серцях палає.
Що знають люди про любов?
І як про неї говорити?
Немає слів, немає мов,
Щоб почуття це зрозуміти!

Ведучий

Якби усі багатства світу
Нам обіцяли за любов,
Належало б відмовитись, щоб знов
Безцінним скарбом цим заволодіти!

Ведуча. Кохання! Ніхто й ніколи не в змозі до кінця пояснити цю велику загадку життя. Тисячоліттями її прагнули розгадати мудреці всього світу, найкращі поети оспівували кохання, намагаючись проникнути у його глибини.

Ведучий. Від сотворіння світу всім правила любов. Скільки бурхливих пристрастей, потрясінь, вулканічних вибухів, почуттів бачив світ від своїх першопочатків! А скільки творів мистецтва, скільки безсмертних шедеврів було народжено коханням.

Ведуча. Кохання – це неземне почуття, яке віками оспівується художниками, музикантами, скульпторами, піснярами, а також поетами і письменниками. До видатних співців кохання належить і Д. Павличко – син мальовничого Прикарпаття, який зумів у складну і несприятливу пору суспільно-політичного життя не оминати це почуття своєю увагою та серцем.

Ведучий. Любовна лірика Д. Павличка має ту щасливу прикмету, що, будучи глибоко особистісною і винятково суб'єктивною, вбирає в себе особливості доби – аж до найболючіших, зокрема політичних, невідривних від поетової долі й невід'ємних від його духовного життя.

Студент 1. Перу Д. Павличка належить поетична збірка під назвою «Таємниця твого обличчя». Митець виспівав свою «Таємницю...» неначе одним подихом, вклавши в неї світлу радість, тиху печаль і тугу осяяного й збентеженого великим коханням серця ліричного героя. Збірка розпочинається поезією, в якій Д. Павличко відображає кредо свого життя:

Живу, як той гірський потік,
 На спокій – ні хвилини.
 Іскрюсь від кременя в бігу,
 Туманюся від глини... [4, с. 291].

Та незважаючи на нестримний потік життя, митець знаходить час для кохання, яке для поета – велика сила, що відкриває, освітлює найпотаємніші куточки його душі.

Студент 2. Інтимно-еротичні мотиви відлунюють і в поезії, що відкриває найінтимніші «таємниці обличчя» коханої жінки. У юності – красою ніжною стеблини, у зрілості – білим чолом, у сивині – сяйвом мудрості.

Кохання – це почуття, без якого неможливо прожити ані хвилини. Ліричний герой переживає і радість кохання, і очікування милої, зустрічі з нею, і гіркоту розлук та розчарувань. Чекання закоханого – найхвилююча мить у житті. Дорога, якою прийде кохана, – найдовша. Таємниця обличчя жінки – найбільша з усіх таємниць.

Декламація поезії.

Найдовша з усіх доріг –
 Дорога твого приходу.
 Найбільша з усіх таємниць –
 Таємниця твого обличчя.
 Ми прощаємося на день,
 Ніби розходимось на віки.
 І твій слід на моєму серці
 Поглиблюють кожні очі [4, с. 302].

Студент 3. Любов як вседержительниця життя – це єдиний і наскрізний мотив інтимної лірики Д. Павличка, таємниця, яку він береться розгадати. Як зазначає сам поет, його вірші не є фотографіями дійсності, вони відображають скоріше те, що діялося в його душі, коли любив і спізнавав найглибшу тайну людського буття. За переконанням митця, на світі немає нічого солодшого й зіркішого, міцнішого й тендітнішого, святішого й гріховнішого за кохання [2, с. 50].

Справжнє кохання приносить велику радість, зачаровує все довкола. Навіть біль кохання стає для закоханих солодкою мукою.

Декламація поезії.

Радуйся, дівчино, разом зі мною
 Сонцем і ясною голубизною,
 Ласкою леготу, листям на кленах,
 Білою стежкою в травах зелених.
 Радуйся, дівчино, болем кохання,
 Смутом цілованих до зомління,
 Голосом матері в серці твоєму –
 Кільчику ясному в тьмі чорнозему
 [4, с. 320].

Студент 4. Ліричний герой поезії – закоханий юнак. І у день, і в ночі він думає лише про кохану. Юнакові наснилися не очі, не руки, не тіло, а тільки голос милої. Раптом золотою хвилиною замерхтіла постать дівчини. Який чудовий сон!

Декламація поезії.

Так гарно ти снилась мені:
 Не руки, не очі, лиш голос,
 Лиш голос, як день у вікні,
 Як вітру знадлива голість.
     Наче в блакиті зоря,
     Ти в слові замерхтіла.
     Зринали, як блиск янтаря,
     Згини твого тіла.
 Зринали й зникали вмить
 Хвилиною золотою.
 І серце хотів я вмить
 Тим світлом і чистотою.
     Раптом – пробудження грім,
     Де ж ти пропала, ноче?
     Метелик у серці моїм
     Вогкими крильми тріпоче [4, с. 326].

Студент 5. Побачення із коханою – найсолодша і найщасливіша мить. Тоді сяє сонце і на небі, і в душі. Досить часто в поезіях Д. Павличка образ коханої жінки переплітається з образом матері, яка віддала синові усю свою ласку і тепло. Руки коханої нагадують руки матері. *Декламація поезії.*

Коли до тебе прилечу,
 Засяє в сонці все навкруг,

Як після теплого дощу
В росі важкій зелений луг.
Ти руку покладеш мені
На очі, сповнені провину, –
І риси матері ясні

Побачу я крізь пальців плин [4, с. 303].

Студент 6. Закоханий юнак прагне відвернути від коханої сум і печаль. Він ладен віддати усю свою любов і ніжність, аби зробити дівчину щасливою. *Декламація поезії.*

Що я для тебе маю?
Серце! Руки! Уста!
Так, моя сумноока,
Так, моя золота.
Я тебе обгорну руками,
Поцілунками обів'ю,
А в серці, на самім денці,
Сховаю печаль твою [4, с. 347].

Студент 7. Дмитро Павличко виспівав тему кохання ніби одним подихом, вклавши в неї радість, тиху печаль і тугу осяяного й збентеженого великим коханням серця. Хлопець так кохає дівчину, що в його сльозі застигає сонце її очей.

Декламація поезії.

В моїх повіках напівсонних
Застигло сонце молоде.
Як бджолами покритий сонях,
Воно так міниться й гуде.
Між сновидінням і явою
В моїй сльозі стоїш і ти,
І над твоєю головою
Палають соняшні світи [4, с. 312].

Ведучий. Кохання, оспіване Д. Павличком, спонукає читачів до роздумів, підносить у помислах і ділах, робить благороднішими. Вірш поета «Моя любове, ти – як Бог?» – є яскравим прикладом. Любов осяє душу людини. Любов не можна побачити й почути так само, як Бога, її дано лише відчувати. З вершини життєвого досвіду поет оспівує любов як найбільшу цінність життя. Ліричний герой дбайливо береже кожну зустріч, кожний духовний порух, щиро цінує дароване долею почуття:

Моя любове, ти – як Бог:
Я вже не вірю, що ти є.
У безлічі земних тривог
Згубилося ім'я твоє [4, с. 292].

Ведуча. Ця поезія, як багато інших творів Д. Павличка стала прекрасною піснею. Пропонуємо послухати аудіозапис пісні «Моя любове, ти – як Бог» у виконанні молодого співака Тараса Курчика.

Студент 8. Кохання, за філософією поета, невіддільне від загальнолюдських цінностей, якими для українців є хліб, рідна земля, сонце, долоні, вуста коханої жінки. Павличко порівнює кохану із Землею, Всесвітом, Богом. У кожній часточці Всесвіту поет відчуває запах коханої. Вірш «Ти пахнеш, як листя весняне...» складається з чотирьох строф, кожна з яких починається рефреном «Ти пахнеш...», а далі йде порівняння.

Декламація поезії.

Ти пахнеш, як листя весняне,
Як дитинство моє полотняне,
Як тепла малинова стежка,
Як мамина срібна сережка.
Ти пахнеш, як племін'я живиці,
Як біленький дзвінок медуниці,
Як вулик, де сховане сонце,
Як маминих мрій волоконце.
Ти пахнеш, як виспане море,
Як жіноче невидиме горе,
Як пилок на пшеничній ниві,
Як мамині руки сяйливі.
Ти пахнеш, як роси на житі,
Як столи, рушниками накриті,
Як співаюча стружка ялова,
Як мамина лагідна мова [4, с. 337].

Студент 9. Природа у поета – не просто зорове тло, а повноцінний об'єкт із нанизаними звуковими мікродеталлями зоро-слухової поетизації [5, с. 14]. У парадигмі переживань закоханого ліричного героя особливо вирізняються радість і біль. Безмірна радість від зустрічі з коханою перетворює звичайний

пейзаж у яскраве розмаїття барв квітучого саду, загострює всі відчуття ліричного героя, який сприймає навколишній світ крізь призму спалахів відчуттів, запахів і звуків.

Павличко – син лісоруба. Тому в його поезії поряд з коханням буває рідна йому стихія. Ліричний герой чекає кохану на поляні. Там – море суниць. Гудуть бджоли, сп'янілі від тепла. Нарешті приходять дівчина. У хлопця завмирає серце. *Декламація поезії.*

Горить суницями поляна,
Як запаска. Гуде бджола
І так літає, наче п'яна
Від запахучості й тепла.
Сховавшись у гілля зелене,
Чекаю на своє дівча.

Воно вже йде, вже серце з мене
Виймає, як гніздо з куща [4, с. 313].

Студент 10. Любов нерозривна з природою, бо людина – її дитя. Природа підсилює почуття, збагачує душу. Світ кохання у поезіях Д. Павличка тісно переплітається із світом природи, адже вона така чудова, її не можна не любити.

Декламація поезії.

Ми вийдем з тобою на листя опалі,
Де сяє повітря, як сиві опали,
Ми станем з тобою, як олень і ланя,
Вслухатися в лісу бентежне волання.
Очиститься подих і голос від диму,
Я пісню з тобою високо нестиму,
Трава там заграє, і вітер затрубить,

І постріл мисливця нас раптом розбудить [4, с. 297].

Студент 11. Досить часто Д. Павличко у своїх поетичних творах змальовує осінню пору, як то етап у житті людини, коли необхідно замислитись на тим, що вже зроблено, чого досягнуто.

Наповнення сонетів осінніми пейзажними мікрообразами – наскрізний мотив зрілого Павличка. Осінь у його творах відображає стан душі, оповитий ліричним смутком за відшумілою молодістю. Перша сивина на скронях – це один із найчастіше вживаних образів, що символізує перехід життя в інший вимір:

Не бійся сивини моєї –
Вона тебе не забруднить,
Ця біла, наче цвіт лілеї,
Ця, наче небо, синя нить.
В ній голова моя зігрита,
Неначе в мареві гора.

Це подих не зими, а літа,
Це дим незримого костра [4, с. 295].

Ведуча. Доволі часто Д. Павличко вдається до психологічного паралелізму. Це ті народно-фольклорні джерела, без яких його поезія немислима. Спогад про молодість як непримирення із сивиною створює низка пейзажних деталей: «Неначе дерево безлисте, / Стоїть моя душа в полях», «Моя душа, немов тополя, / Зазеленіла на снігу», «Моя душа, немов черешня, / Понад снігами зацвіла», «Моя душа над снігом стала, / Неначе яблуня в плодах» [4, с. 305].

Ведучий. Поезії Д. Павличка вирізняються своєю милозвучністю та мелодійністю, тому їх так приємно співати. Велика кількість поетичних творів митця покладена на музику композитором О. Білашом. Творча співпраця поета і композитора вилилася у прекрасні пісні, які стали народними. Послухайте пісню «Дзвенить у зорях небо чисте» у виконанні студентського дуєту (або аудіозапис пісні у виконанні А. Мокренка та Л. Остапенко).

Студент 12. У зрілій ліриці Дмитра Павличка характерною рисою ліричного героя поступово стає філософічність. Поет прагне збагнути таємницю кохання, яке має особливе значення в його житті. Для нього це і наближення до вічності, і насолода та страждання, і радість зустрічі та біль розлуки, і боротьба життя за смертю. Воно – єдине мірило життя, «вічна таємниця», котру ліричний герой прагне розгадати. Саме існування ліричного героя залежить тільки від кохання. Коли воно згасне, то скінчиться й життя.

Я буду на світі,
Допоки незнане світло
В обличчі твоєму світить.
Я житиму доти,
Допоки горіти буде
Долоні твоєї дотик [4, с. 332].

Студент 13. В основі поезії-пісні «Я стужився, мила, за тобою» – улюблений образ явора та його милої яворини, їхнє безнадійне кохання. Явір, оспіваний в народних піснях, стає символом болю, туги, неподоланого любовного почуття. Поезія «Я стужився, мила, за тобою» має другу назву – «Явір і яворина». Цей вірш – своєрідна містерія. У ній – вічний потяг людини до гармонії у світі, прагнення взаємної любові.

За народними віруваннями явір – символ печалі, нещастя, смутку. Явір – свідок смерті та вбивства і загалом вбивства людини. Вода, яка тече з-під явора, – символ сліз. Під цим деревом оплакують своє горе. Листя з явора, що впало в криницю, занашає її. За повір'ям, явір виростає з лиця убитого, на це дерево перетворюється людина, вбита горем, – хлопець чи чоловік від невзаємного кохання до жінки.

Ведучий. Класична довершеність слова, внутрішня боротьба образів-символів, глибоке проникнення в духовний світ людини – такі риси поетичної тканини вірша, який став блискучим романсом. Послухайте аудіозапис пісні «Явір і яворина» у виконанні А. Мокренка і Л. Остапенко (чи у виконанні студентського дуету).

Студент 14. Журливі пошук любові – не єдина грань у багатому й суперечливому внутрішньому світі ліричного героя. Поступово він віднаходить спокій і гармонію з навколишнім світом. Стихія природи органічно та владно входить у вірш. Бачити, відчувати, дослухати земні голоси – потреба така ж сильна, як і потреба любити. Вони невіддільні одна від одної ще й тому, що в них обох є спільний життєтворчий початок, і це дає право поетові проектувати риси коханої на риси природи, а природу ототожнювати з коханою жінкою. Складний світ людської душі розкривається по-новому.

У поезіях Дмитро Павличко використовує своєрідні образи-порівняння: дівчина – дощ, хлопець – явір, листки – свічі. Дівчина приходить з неба, а потім – із землі.

Декламація поезії.

Ти – як дощ. А я – мов явір.
Хочу листям тебе зловить.
Але в кроні, як сни в уяві,
Крапельни твої лиш мить.

Щоб листки мої, наче свічі,
Твоїм світлом засяяли в млі,
Ти повинна приходити двічі:
Спершу – з неба, а потім – з землі [4, с. 310].

Ведучий. У збірці «Таємниця твого обличчя» нав'язні досвідом віку роздуми зумовлюють домінуючий стан смутку ліричного героя, туги за хмільною порою, що безповоротно поринула в минуле. Уже зникла молода ілюзія, що кохання буде тривати вічно, а натомість прийшло розуміння конечності почуття.

Ведуча. У поезії «Розплелись, розсипались, розпались» Д. Павличко зображує скороминучість людського життя. Час минає і немов коси розплітаються, минають дні літа, а «закохані ще не накупались в морі кохання». Ліричний герой пропонує своїй коханій полинути у вирій за літами молодості. Та, на жаль, їхні крила вкриті позолотою і їх важко підняти. Ця поезія, як і багато інших творів зі збірки «Таємниця твого обличчя», стала прекрасною піснею. Звучить пісня «Розплелись, розсипались, розпались...» (у виконанні студентського дуету або аудіозапис пісні).

Ведучий. Усе життя – від юнацького першого захоплення до сивочолого замилювання жінкою ліричний герой поезії Д. Павличка намагається розгадати таємницю кохання. Саме воно мучить його, але разом із тим робить по-справжньому щасливим, стає рушієм його життя. Усе втратило б сенс без цієї вічної загадки й насолоди, перетворилося б на пустирище, сиріть.

Ведуча. Пам'ятайте, що любов – це насамперед відповідальність за ту людину, яку ти полюбив, за її долю, її майбутнє. Щоб кохання було таким чистим, світлим, як його змальовує Д. Павличко, треба так його цінувати, як це робив поет. Немає якоїсь спеціальної науки про кохання, пам'ятайте це – наука людяності, хто опанував її азбуку, той готовий до благородних духовно-психологічних і морально-естетичних стосунків. Кохання – це найсуворіший екзамен людяності [1, с. 47].

Література:

1. Богуцький З. Г. Так ніхто не кохав : Про кохання / З. Г. Богуцький // Позакласний час. – 2010. – № 1. – С. 46–52.
2. Маковей Г. Еротична лірика Дмитра Павличка (збірка «Золоте ябко») / Ганна Маковей // Слово і час. – 2002. – № 11. – С. 50–57.
3. Міносян Н. Маленькі історії про велике кохання: Сценарій літературно-музичної вітальні / Наталя Міносян // Шкільний світ. – 2008. – № 6. – С. 19–20.
4. Павличко Д. Вибрані твори в двох томах / Д. Павличко. – К. : Дніпро, 1979. – Т. 2. – 478 с.
5. Савчин Т. О. Сонети Д. Павличка. Поетика жанру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Т. О. Савчин. – К., 1999. – 20 с.